

lanságot, járványokat, polgárháborúkat átélt periódust (pp. 87-106).

A hivatali élet után a magánélet eseményei következnek a szarkofágok, a mozaikok ábrázolásainak elemzése, illetve leírása kapcsán. Nem feltétlenül könnyű vagy nem mindig könnyű értelmezni az ábrázolásokat. Mégsem mondhatunk le arról, hogy megkíséreljük, ezért nem igazán lehet egyetérteni azzal a negatív véleménnyel, amely szerint „ezek interpretálásakor meglehetősen óvatossággal kell eljárni, és tudatában kell lennünk annak, hogy ez leginkább csak a mai ember szemszögéből kiinduló kísérletnek tekinthető” (p. 136). Az óvatosság mindig kötelező, de a saját szemszögünkben való kiindulás tilos! Minden korszakot csak az adott korszak szemüvegén keresztül szabad vizsgálnunk és

néznünk. Végezetül a *collegiumok* – önszervező szervezetek – működéséről kapunk ízelítőt, mindenekelőtt arról, hogy működésüket az erények vezetik, és miképpen nyilvánul meg ez.

A fejezetekhez tartoznak képek, amelyek a kötet végén találhatóak. A képeket – a modern divatnak megfelelően – fejezetenként számozták. Teljesen egyéni dolog, hogy ez nekem kényelmetlennek tűnt.

Mindent összevéve e kezdeményezést folytatni kellene. Az ókor gazdag lehetőségeket ad a kutatásra. Ha pedig megfogadjuk Kerényi Károly fenti tanácsát, a tematikus kötetek egész sorozatát lehetne elkészíteni. A majdani olvasók nevében is kívánok ehhez kitartást a jelenlegi és a leendő szerzőknek.

Gáspár Dorottya

**Prugberger Tamás:
Globalizáció, neoliberalizmus és a jog. Van kiút az útvesztőből?**

Kairosz Kiadó, Budapest, 2008. 206 lap

A 2008 őszen kitört gazdasági válság egyértelműen jelzi, hogy a globalizációval összekötött neoliberális gazdaságpolitika előbb-utóbb összeomláshoz vezet. Hogyan jutott ide a világ, s hogyan jutott az államcsőd szélére hazánk? S mi várható a jövőre nézve, ha az események a jelenlegi irányban haladnak tovább? A figyelemelterelés céljából szándékosan túlbonyolított világunkban az emberek döntő többségének fogalma sincs arról, hogy mi, miért történik a közéletben: a társadalmi, politikai, gazdasági és jogalkotási folyamatok belső összefüggéseit csak rendkívül kevesek látják át, s a média könnyűszerrel képes a tömegeket félrevezetni. Az összefüggések felismerésének hiányában az ember azt

azt gondolja, hogy mindaz, ami történik, a véletlen műve. Pedig semmi sem történik véletlenül. Prugberger Tamás, a Miskolci és a Debreceni Egyetem nemzetközi szinten elismert jogászprofesszora legújabb könyvében olyan szintézist tár elénk, mely világossá teszi, hogy valójában minden mindennel összefügg, s a látzólag egymáshoz egyáltalán nem kapcsolódó folyamatok mind egy irányba mutatnak.

A kárpótlás félresiklása, a működőképes családi farmgazdaságok kialakulásának megakadályozása, a kisvállalkozók tönkretétele, a vidék visszafejlesztése, a profitorientált társadalombiztosítási rendszer kialakításának és az ingatlanadó bevezetésének terve, a helyi önkormány-

zatok működésének ellehetetlenítése, a közszolgálat és a közigazgatás lebontásának, s a centralizált irányítási rendszer kialakításának tendenciája, a köz- és felsőoktatás elsilányítása, a gazdasági társaságok fúzióját és a tisztességtelen piaci magatartást tiltó, valamint a munkavállalók érdekeit védő, s a megfelelő szintű állami minőségellenőrzést biztosító szabályok fellazítása, az egyszemélyes és a zártkörű gazdasági társaságok alapításának lehetővé tétele, a jóhiszeműség és a tisztesség elvének háttérbe szorítása, a népszaporulat alacsony szinten tartása, s még számos egyéb lépés mind a szupranacionális gazdasági szervezetek haszonmaximalizálását szolgálják. Amint a szerző rámutat, e mammutcégek tulajdonképpen gyarmatosítják a befogadó országokat. A globális pénzügyi szervezetekkel szemben az egyes államok jogi függetlensége (szuverenitása) formálisan fennmaradt ugyan, de valójában olyan erős gazdasági és politikai függés alakult ki, hogy lényegében újraéledt a kötött, kommunista tervutasításos rendszer.

A jól tagolt, közérthető nyelven megfogalmazott, s rendkívül gondolatgazdag mű a filozófiai és jogelméleti alapokból kiindulva számos érdekes történelmi párhuzammal tarkítva vázolja fel a szociális piacgazdaság intézményeinek teljes lebontására törekvő globalizált neoliberális gazdaságpolitikai és jogi rendszer kialakulásának folyamatát, s e minden ízében etikátlan, mindent üzleti szempontból értékelő és az élet valamennyi területét behálózni szándékozó rendszer működési mechanizmusát. Az összkép félelmetes. A szerző – Immanuel Wallerstein véleményét osztva – joggal figyelmeztet, hogy *„ha ez a folyamat tovább tart és nem lesz visszatérés egy javított, közép-utas szociális piacgazdasághoz, hasonló gazdasági és politikai anarchia fog bekö-*

vetkezni, mint ami a Római Birodalom bukása után bekövetkezett” (12. old.).

A neoliberális globalizáció kártékony folyamatai közül elegendő kiemelni a gazdasági és a közzféra összefonódását, ami nyilvánvalóan a korrupció elburjánzásához vezet, valamint az egoista profitmaximalizálással és a fogyasztói társadalom kialakulásával együtt járó, egyre iszonyúbb méreteket öltő környezetrombolást. Helyesen mutat rá a szerző arra is, hogy *„a mai globalizáció urai a közoktatás és a felsőoktatás elsilányításával (bolognai program) olyan mélyebb társadalmi összefüggések meglátására képtelen köznépet és szakembergárdát kívánnak kinevelni, amely gondolkodás nélkül elfogadja a globalizáció hatalmi elitjének a politikáját még akkor is, ha annak kárvallottjává válik”* (100–101. old.).

A könyv világosan bemutatja, hogy hogyan irányítja az USA a különböző nemzetközi gazdasági szervezetek (WTO, OECD, Világbank, IMF) felhasználásával a pénzvilágot, s hogyan befolyásolja – elsősorban az Egyesült Királyságon keresztül – az EU gazdaságpolitikáját. A szerző rámutat arra, hogy az EU-alkotmányt pótló Lisszaboni Szerződés az USA-modellhez egyre inkább közelítő „Európai Egyesült Államok” irányába integrál és centralizál. Érdekes az USA és az EU jogalkotási mechanizmusának hasonlósága. Az amerikai jog részben esetjog, részben dogmatikailag nem rendszerezett, inkonzisztens törvények halmaza. Ehhez hasonlóan az EU-ban sincs előre eltervezett, elméletileg rendszerezett koncepcionális jogalkotás, s ez a hiányosság számos problémát okoz. A nemzeti és etnikai kisebbségek viszonylatában szintén károkat idéz elő az USA szemléletének követése. Az USA az emberi jogokat csak egyedi szinten ismeri el, közösségi (népcsoporti) szinten nem, s

éppen ezért az autonómia gondolatát elvetve azt kívánja elérni, hogy a kisebbségek mindenhol asszimilálódjanak az államalkotó nemzeti többséghez

A szerző a neoliberais globalizáció által okozott torzulások felvázolása után konkrét javaslatokat tesz az előállott súlyos problémák jogalkotás útján történő megoldására. E javaslatok közül az alábbiakat emelném ki. A szerző szerint fel kell hagyni a köztisztviselői és közhivatalnoki kar szétverésének folyamatával és a közszolgálat privát szférába helyezésével. A kötelező társadalombiztosítás egész rendszerét – a szolidaritás elvén alapulva – szintén a közjogi szférában kellene megtartani. Meg kell akadályozni, hogy az államhatalom összefonódjon a magángazdasággal; szigorúan meg kellene tiltani, hogy a közhatalomban tisztséget viselő személyeknek cégérdekeltségük legyen. Az alapvető energia- és közszolgáltatást biztosító intézményeknek feltétlenül állami tulajdonban kell maradniuk, ill. oda vissza kell kerülniük. Komplex környezeti kárfelelősségi rendszert kell kialakítani. A mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban szigorítani kell az állami minőségellenőrzést. A versenyjog terén szigorítani kell a fúziókontrollt. A társasági jogban meg kellene szüntetni az egyszemélyes gazdasági társaság-alapítás és a gazdasági társaságok zártkörű működésének lehetőségét, s csökkenteni kellene a vezető tisztségviselők hatáskörét. A csőd- és felszámolási eljárások terén fokozottabban kellene védeni a hitelezők érdekeit. A munkajogban meg kell szüntetni a munkavállalók kiszolgáltatottságát, s biztosítani kellene a szakszervezetek függetlenségét. Az állami vagyon kezelését az Országgyűlés által felügyelt Államkincstár hatáskörébe kellene visszaadni, s bizonyos értékhatár felett a privatizáció feltételévé kellene

tenni az Állami Számvevőszék, valamint az Országgyűlés jóváhagyását. Gondoskodni kellene a pénzügyintézetek szigorúbb felügyeletéről. Át kellene alakítani az ingatlan-nyilvántartási rendszert, s a tulajdoni biztonság érdekében vissza kellene állítani a telekkönyvi bíró intézményét, az ingatlantulajdon átruházására irányuló szerződéseket pedig ügyvédi ellenjegyzés helyett közjegyzői ellenjegyzéssel kellene ellátni. Az oktatás terén fenn kell tartani a jó színvonalon működő intézményeket. Meg kellene őrizni az MTA köztestületi jellegét. Kétkamarás parlamentet kellene felállítani, melynek felső házában az érdekvédelmi szervek képviselői foglalnának helyet. Erősíteni kellene az államfő pozícióját. Módosítani kellene azt a szabályt, mely szerint csak a pártok jelöltjei választhatók meg alkotmánybíróknak. A jogalkotás során figyelembe kellene venni a szakmai érdekvédelmi szervezetek álláspontját. Ki kellene zárni annak lehetőségét, hogy a rendészeti és az igazságügyi minisztérium – a jogállamiságot súlyosan sértve – a jövőben újra összevonásra kerüljön. Az esélyegyenlőség szabályait a jogi személyek körére is ki kellene terjeszteni. A vállalkozási szabadság eltorzulásai elleni védelmet – különösen a piaci uralom kialakításának lehetőségével járó határtalan haszonrealizálás és a fogyasztói alávetés tiltását – alkotmányi szinten kellene megvalósítani mind a magyar, mind az európai jogban.

Az aggasztó helyzetet alaposan feltérképező művet az az alapvetően optimista szemlélet hatja át, amely szerint most még van kiút a neoliberais globalizáció útvesztőjéből. Őszintén remélem, hogy Prugberger Tamás figyelmzettetéseit és javaslatait nem pusztába kiáltott szavak lesznek: lesz, aki elfogadja, és meg is valósítja azokat.

Sáry Pál